

Esperanto

lingvo internacia

Petr Adam Dohnálek

Myšlenka neutrálního jazyka

- druhá řeč pro všechny
- jednoduchá a pravidelná mluvnice
- rychlá a snadná naučitelnost
- rovnoprávnost v mezinárodní komunikaci
- ochrana menšinových jazyků
- obrovská finanční úspora

Úvahy o naplnění

- až do 17. století jen málo zpráv
 - ◇ Lucius Claudius Galenus (2. st.) – starověký lékař
 - ◇ Hildegarda z Bingen (12. st.) – filozofka
- oživení zájmu v době humanismu
 - ◇ úvahy filozofů Bacona či Leibnize
 - ◇ Descartes (1629)

Takový jazyk by měl jen jeden vzor časování, skloňování i tvoření slov... Ta by se odvozovala předponami a příponami...

Kuriózní pokusy

- John Wilkins a George Dalgarno (17. st.)
 - ◇ vědecké jazyky, do krajnosti přesná kategorizace
 - ◇ orientace podle třídících tabulek
- kategorie čtyřnohých zvířat dle Dalgarna

n	–	živý tvor
nη	–	zvíře
nηk	–	čtyřnohé zvíře
nηkη	–	kůň
nηke	–	osel
nηka	–	slon

Jan Ámos Komenský

- Via Lucis (1642), 19. kapitola

Vznikly-li maně tolikeré jazyky pouhým změtením, proč ne třebas i jeden radou a rozumem i opětným napravením čistým a umělým?

Jestliže Adam, filosofové, řemeslníci a kteříkoli lidé směli až dosud dávat jednotlivým věcem jména, proč by nesměli tvořit i sloveso, částice i ostatní složky, které patří k celku řeči?

Všeobecným jazykem musí být pomoženo všem rovnoprávně. Latinou bychom pomáhali nejspíše jen sobě, kteří ji už známe, nikoli také nevzdělaným národům, na něž tu musíme klást větší zřetel, neb znamenají větší část světa.

Jiné jazykové projekty

- 1734 – *Carpophorophilus* (německý anonym)
- 1765 – *Langue nouvelle* (Joachim Faiguet)
- 1817 – *Solresol* (Jean-François Sudre)
 - ◇ slova složená ze solmizačních slabik
 - ◇ opak tvořen obrácením jejich pořadí
misol – dobro, *solmi* – zlo
 - ◇ odvozování přízvukem
sirelasi – ustavit, *sírelasi* – ústava, *sirelási* – ústavní
- další návrhy založené na franštině, němčině či ruštině

Volapük – světová řeč

- 1879 – německý katolický kněz **Johann Martin Schleyer** představuje svůj projekt
- první masově rozšířený umělý jazyk
- tvůrce údajně inspirován zjevením ve snu
- šíření v Německu, Rakousku, Francii a Americe
- 1889 – 25 periodik, více než sto tisíc mluvčích
- velmi deformované anglické, latinské a německé kořeny – nesrozumitelné i pro rodilé mluvčí těchto jazyků
 - bal* – jedna, *tel* – dvě, *kil* – tři, *fol* – čtyři, *lul* – pět, *mäl* – šest

Volapük opouštěn

- František Vladimír Lorenc (1890)

Za nejzdařilejší pokus pokládají někteří Schleyerův volapük, který dosti značně je rozšířen. Avšak mnohé vady jeho brání, aby se stal skutečně řečí světovou. Schleyer totiž vymýšlel po chuti své tvary i slova, a výrazy jazyků národních přeměňoval tak, že s těží lze je poznati; na př.: advokát lavogel, figura füg, fysika füsüd, hotel loted, idea döl, kanál kanäd (kanal = umělec!), móda molad, oltář latab, pošta pot, růže lol...

Množství přehlásek, skupiny dl, tl, bs, gs, ms... a příliš dlouhá slova činí volapük těžkým a nelibozvukým; př.: dlänüb, eimatabömetobös, ovinditobödok...

Ludvík Lazar Zamenhof

- ruský Žid (1859–1917)
- mládí v Białystoku
- obklopen Židy, Rusy, Poláky a Němci
- jazykové nedorozumění považuje za jednu z hlavních příčin častých sporů → již jako student vymýšlí snadnou neutrální řeč pro všechny

První Zamenhofovy pokusy

- v mládí myšlenky na oživení latiny
- při studiu angličtiny poznání postradatelnosti složité gramatiky pro funkci jazyka
- pochopení možnosti redukce počtu slovních kořenů pomocí pravidelného systému předpon a přípon

швейцар → *швейцарская*

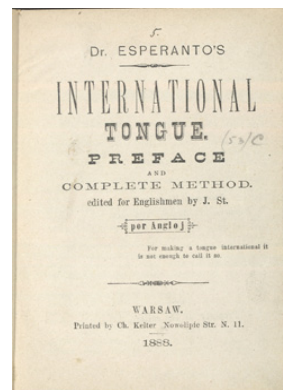
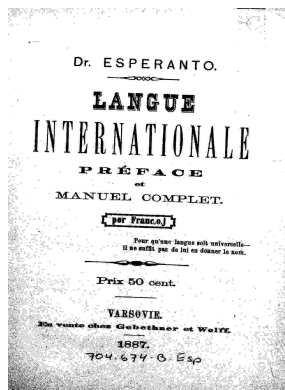
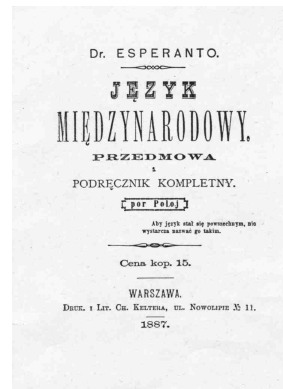
кондитер → *кондитерская*

- 1878 – *Lingwe uniwersala*
 - ◇ rukopis zničen Zamenhofovým otcem, učitelem jazyků, považujícím práci za nesmyslnou utopii

Konečná realizace

- 1879–1885 – Zamenhof studuje lékařství ve Varšavě a Moskvě, v té době také pracuje na novém, vylepšeném jazykovém projektu
- připravenou knihu carští cenzoři nepovolují vydat
- Zamenhof překládá Starý zákon a Shakespearovy hry, tím dosahuje dalšího zlepšení jazyka a rozvinutí slovní zásoby
- učebnice nakonec vydána, pod pseudonymem „*D-ro Esperanto*“: *Ĵazyk D-ra Esperanto* → *Esperanto*

První kniha – Unua Libro

- 1887
Международный языкъ
- 1887
Jezyk miedzynarodowy
- 1887
Langue internationale
- 1888
International tongue

Mluvnické zvláštnosti 1

- abeceda obsahuje 28 písmen

a, b, c, ĉ, d, e, f, g, ĝ, h, ĥ, i, j, ĵ, k, l, m, n, o, p, r, s, ŝ, t, u, ŭ, v, z

- každé písmeno odpovídá vždy jedné a téže hlásce
- přízvuk na jediné či předposlední slabice

Mi ĉion povas fari en tiu, kiu min fortikigas.

- všechna podstatná jména mají koncovku *-o*, přídavná *-a*, odvozená příslovce *-e*

bono – dobro, *bona* – dobrý, *bone* – dobře

- množné číslo tvořeno připojením *-j*

homo (člověk) → *homoj* (lidé)

Mluvnické zvláštnosti 2

- slovesný neurčitek končí *-i*, přítomný čas *-as*, minulý *-is*, budoucí *-os*, podmínovací způsob *-us*, rozkazovací *-u*
fari (dělat), *mi faras* (dělám), *mi faris* (dělal jsem),
mi faros (budu dělat), *mi farus* (dělal bych), *faru!* (dělej!)
- systém přípon zmenšuje potřebný počet slovních kořenů

<i>granda</i> (velký)	→	<i>malgranda</i> (malý)
<i>ŝtono</i> (kámen)	→	<i>ŝtoneto</i> (kamínek)
<i>ĉevalo</i> (kůň)	→	<i>ĉevalido</i> (hříbě)
<i>domo</i> (dům)	→	<i>domaĉo</i> (barabizna)
<i>inko</i> (inkoust)	→	<i>inkujo</i> (kalamář)

Slovní zásoba 1

- většina slovních kořenů z jazyků románských, méně již z germánských, slovanských a jiných
- z latiny *sed* (ale), *okulo* (oko), *akvo* (voda)
- z franštiny *dimanço* (neděle), *fermi* (zavřít)
- z více románských *facila* (snadný), *verda* (zelený)
- z němčiny *haŭto* (kůže), *jaro* (rok), *nur* (jen)
- z angličtiny *birdo* (pták), *suno* (slunce)
- z více germánských *bildo* (obraz), *fišo* (ryba)

Slovní zásoba 2

- z polštiny *ôu* (tázací částice), *krado* (mříž)
- z ruštiny *barakti* (bojovat), *vosto* (ocas)
- z více slovanských *krom* (kromě), *prava* (správný), *celo* (cíl), *serpo* (srp)
- z řečtiny *hepato* (játra), *kaj* (a), *politiko* (politika)
- z litevštiny *du* (dvě), *ju* (čím), *tuj* (hned)
- z finštiny *lirli* (zurčet), *saŭno* (sauna)
- z arabštiny *aŭ* (nebo)

Ukázka textu – Otče náš

*Patro nia,
kiu estas en la ĉielo,
sanktigata estu via nomo.
Venu via regno.
Fariĝu via volo, kiel en la ĉielo, tiel ankaŭ sur la tero.
Nian panon ĉiutagan donu al ni hodiaŭ.
Kaj pardonu al ni niajn ŝuldojn,
kiel ankaŭ ni pardonas al niaj ŝuldantoj.
Kaj ne konduku nin en tenton,
sed liberigu nin de la malbono.
Amen.*

Údobí do druhé světové války

- vznik mnoha spolků
- Zamenhof se vzdává své role ve hnutí
- 1921 – Světový kongres v Praze
- 1931–1938 – brněnská redakce Československého rozhlasu vysílá v esperantu činoherní, operní, operetní a kabaretní pořady (ještě po válce stanice Praha 3× denně, přidávají se i Ostrava a Bratislava)

Omezování v těžkých časech

- během první světové války jsou kvůli nedostatku cenzorů pro esperanto v Ruském imperiu zaváděna omezení pro vydávání tiskovin v tomto jazyce
- po nástupu německého fašismu jazyk zakázán a jeho uživatelé pronásledováni (Hitler jej označuje za řeč židovského spiknutí)
- Stalin nazývá esperanto jazykem kosmopolitů
- 1952 – rozpuštění spolků v Československu

... od dob, kdy soudruh Lenin zdůraznil význam esperanta pro dělnickou třídu, uplynulo mnoho času... a mezitím statisíce dělníků učí se mateřštině průkopníků socialismu – ruštině.

Významné dějinné události

- petici Spojeným národům ve prospěch esperanta podepisuje po druhé světové válce přes 80 milionů lidí
- 1954 – rezoluce UNESCO potvrzuje, že ideály esperantského hnutí se shodují s cíli této organizace, vyzývá k bedlivému sledování vývoje této umělé řeči
- 1985 – rezoluce Valného shromáždění UNESCO nabádá členské státy i organizace informovat ve školách o jazykovém problému a esperantu, vybízí je k uvážení možností využití této řeči

Rozšíření

- přibližně 2 miliony mluvčích, asi 2000 rodilých
- rozšíření po celém světě, nejvyšší koncentrace v Brazílii, Bulharsku, Číně, Íránu, Japonsku, Maďarsku, na Kubě a Madagaskaru
- využíváno při cestování (*Pasporta Servo*)
- náboženské, profesní i zájmové organizace
- vydáno asi 50 tisíc knih, původních i překladů
- rozhlasová vysílání

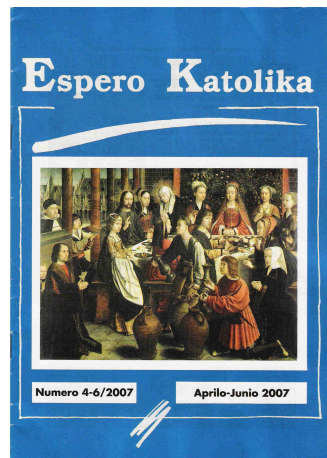
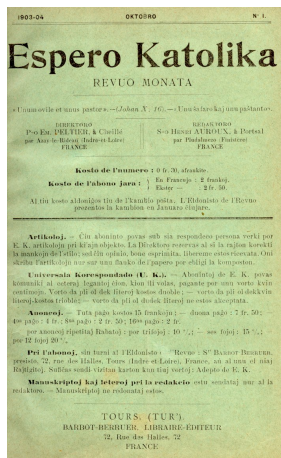
Křesťané a esperanto 1

- zájem katolíků v Ruském imperiu o jazyk hned po vydání První knihy a slovníků (biskup Zerr v Saratově, prelát Dombrowski v Kaunasu)
- Francouz Louis de Beaufront pojímá touhu rozšířit jazyk mezi katolíky – píše první knihu modliteb (*Esperanta preĝareto*), již představuje roku 1906 papeži Piovi X.
- mnoho kněží se učí nový jazyk

Křesťané a esperanto 2

- začátek 70. let – polský kardinál Wyszyński
*Na druhém vatikánském koncilu utrpěla latina krizi...
Příští koncil bude mluvit esperantem...*
- 1991 – rumunský biskup Jakubinyi (od 1994 arcibiskup z Alba Iulia) navrhuje na Evropském synodu ve Vatikánu nahradit v církvi již prakticky nepoužívanou latinu esperantem (na synodu byla latina vyřazena ze skupiny řečí do nichž se tlumočilo, nahrazena ruštinou)
- 1994 – Jakubinyi návrh opakuje na Katolických dnech v Drážďanech

Espero Katolika

- 1903 – francouzský kněz Emile Peltier začíná časopis vydávat
- hlavní periodikum IKUE
- nejstarší dosud vydávaná tiskovina v esperantu
- třikrát získalo apoštolské požehnání Svatého otce

Katolické hnutí

- 1905 – první setkání katolických esperantistů během Světového kongresu v Boulogne sur Mer, pro kázání během mše v této řeči však chybělo svolení
- 1906 – Peltier káže v esperantu během Světového kongresu v Ženevě, pro svou činnost dostává apoštolské požehnání Pia X. – list je veřejně čten předsedou kongresu, pastorem Schneebergerem, za nevídaného potlesku všech přítomných

IKUE

- 1910 – v Paříži první kongres katolických esperantistů, během něj také založeno mezinárodní sdružení *Internacia Katolika Unuiĝo Esperantista*
- 1992 – Papežská rada pro laiky uznává IKUE jako mezinárodní asociaci věřících
- vydávání knih, příprava liturgických překladů, rozhlasová vysílání aj.
- každoroční kongresy v různých zemích
- mezi patrony např. sv. Maxmilián Kolbe, který esperanto podporoval již během svého pozemského života

Liturgie v esperantu

- esperanto – jediný umělý liturgický jazyk katolické církve
- 1990 – Kongregace pro bohoslužbu a řád svátostí schvaluje mešní texty
- 1995 – vydán Misál a Lekcionář, slavnostně přijaty Svatým stolcem

Radio Vaticana

- 1931 – založení rádia
- 1977 – začíná vysílání také v esperantu (1× týdně)
- od roku 1981 relace 2×, od 1998 3× týdně
- pastýřské učení Církve, křesťanský pohled na světové problémy, výklady evangelií, listárna, informace z katolického esperantského hnutí aj.
- vysílání dostupné na všech světadílech, také satelitně a v poslední době na internetu

Vztah papežů k esperantu 1

- u všech vstřícný postoj
- IKUE získává apoštolská požehnání od Pia X. (1906), Benedikta XV. (1920), Pia XI. (1924)
- 1975 – Pavel VI. uděluje požehnání účastníkům 36. kongresu IKUE
- 1977 – 37. kongres IKUE v Čenstochové zaštitěn kardinálem Wojtyłou; ten má v jeho rámci také sloužit mši svatou v esperantu, na poslední chvíli však odvolán kvůli pohřbu poznaňského arcibiskupa Antoniho Baraniaka

Vztah papežů k esperantu 2

- 1993 – apoštolské požehnání Jana Pavla II. Světovému kongresu esperanta ve Valencii
- od 1994 – pozdravy v mezinárodním jazyce během požehnání *Urbi et Orbi*
- 1995 – vydán Misál a Lekcionář, slavnostně předány Janu Pavlu II.
- 1997 – Jan Pavel II. žehná v esperantu účastníkům 50. kongresu IKUE

Prameny tištěné

- Korytkowski, Georgo. *Internacia lingva komunikado en la eklezio kaj nuntempa mondo*. Varsovio : Ritmo, 1986. ISBN 83-7013-020-8.
- Lorenc, František Vladimír. *Úplná učebnice mezinárodní řeči dra. Esperanta*. Pardubice : nákladem autora, 1890.
- Matthias, Ulrich. *Esperanto – Das neue Latein der Kirche*. Meßkirch : Armin Gmeiner Verlag, 1999. ISBN 3-926633-39-5.
- Tempczyk, Katarzyna. *Krótká historia volapüku*. Toruń : Towarzystwo Esperanckie „Flamo”, 2003. ISBN 83-9032-158-0.

Prameny elektronické 1

- <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-buch?apm=0&aid=100077&teil=0101&seite=00000001&zoom=1>
- <http://claudepiron.free.fr/articlesenslovaque/vyzva.htm>
- [http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Espero_Katolika_\(4-6%C3%972007\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Espero_Katolika_(4-6%C3%972007).jpg)
- <http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:IKUE-Stelo.svg>
- http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Missa_tridentina_002.jpg
- http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Primera_edici%C3%B3n_de_esperanto.jpg
- http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Unua_libro_pl.png
- http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Unua_Libro.jpg
- http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Zamenhof_portrait.jpg
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Esperanto>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Ludvík_Lazar_Zamenhof
- http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Martin_Schleyer

Prameny elektronické 2

- <http://donh.best.vwh.net/Esperanto/EBook/chap03.html#volapuk>
- <http://e.euroscola.free.fr/unesko.htm>
- <http://eo.wikipedia.org/wiki/Esperanto>
- http://eo.wikipedia.org/wiki/L._L._Zamenhof
- http://esperanto.info/en/basic_information/reasons_learn/reasons_learn_esperanto
- <http://esperokatolika.org/numerounu/000a.jpg>
- <http://members.chello.cz/malovec/eco.htm>
- <http://members.chello.cz/malovec/Komensky.htm>
- http://ru.wikipedia.org/wiki/Заменгоф,_Людвик_Лазарь
- <http://www.cirkev.cz/eo/bazaj-pregxoj.html>
- <http://www.esperantic.org/ced/espe.htm>
- <http://www.esperanto-praha.net/historie.htm>

Prameny elektronické 3

- <http://www.esperanto.cz/soubory/Nebezpecnyjazyk.pdf>
- <http://www.esperanto.fi/ELhistorio.htm>
- <http://www.esperanto.pl/page.php?tid=1331>
- <http://www.ikue.org/asocio.html>
- <http://www.ikue.org/info/eo.pdf>
- <http://www.ikue.org/sanktuloj/kolbe.htm>
- <http://www.medy.cz/Brno-Esperanto>
- <http://www.radiovaticana.org/esp/index.asp>
- http://www.vatican.va/news_services/radio/multimedia/storia_ing.html
- <http://www.vialucis.cz/kapitola19.htm>

Tiráž

- Uspořádal:
Petr Adam Dohnálek
- Korigovali:
Daniel Mrázek
Vitor Luiz Rigoti dos Anjos
Katarzyna Tempczyk

Vydáno ve Fulneku (Česko), 2008